

Ekologisk produktion som del av svensk livsmedelsberedskap

Sammanfattning och rekommendationer utifrån rapporten "Beredskap inom ekologisk livsmedelsproduktion"

Den ekologiska produktionen i Sverige och internationellt har under de senaste 40 åren bidragit till att öka kunskapen om metoder och processer för livsmedelsproduktion utan bekämpningsmedel och mineralgödsel. Grunden för ekologisk produktion bygger på principer om hälsa, ekologi, rättvisa och omsorg. Principer som även är avsedda att inspirera och förbättra hela jordbrukssektorn. Utvärdering av forskning inom ekologisk produktion, både i Sverige och i Danmark, har pekat på att forskningen har bidragit till kunskap och inspiration för en mer hållbar användning av mark och andra naturresurser inom hela lantbruket.

Det har fastslagits i den svenska Livsmedelsstrategin 2.0 att "ekologisk produktion kan driva utvecklingen av både maskiner och odlingsmetoder för minskad resursanvändning och ökad avkastning, vilket också kan inspirera den konventionella odlingen".

Hur bidrar ekologisk produktion till livsmedelsberedskap?

Efter några år av tilltagande kriser i Sverige, Europa och världen har livsmedelsberedskap hamnat i fokus. Detta kan öppna en möjlighet att i större utsträckning integrera metoder som kan bidra till en mer motståndskraftig livsmedelsproduktion. När man arbetar med livsmedelsberedskap är det även av stor vikt att se till hållbarhet och kommande generationers möjligheter att tillgodose sig med näringsrika livsmedel.

Ekologisk produktion, med hög självförsörjningsgrad och lågt beroende av importerade insatsmedel, kan vara mindre sårbar vid kriser. I rapporten "Beredskap inom ekologisk livsmedelsproduktion" har det identifierats styrkor, svagheter och förslag på för-

REKOMMENDATIONER I KORTHET

- Stöd och stimulans för ekologisk produktion som en del av ett diversifierat svenskt lantbruk med hög självförsörjningsgrad
- Stärk den inhemska produktionen av insatsvaror till det ekologiska lantbruket samt stimulera lokal och regional livsmedelsförädling
- Satsa på forskning och utveckling inom ekologisk produktion och marknad

bättringsåtgärder för livsmedelsberedskapen inom den ekologiska produktionen. Huvudfokus ligger på svensk primärproduktion inom växtodling och djurhållning, men utan tillgång till förädling av livsmedel (exempelvis tillgång till slakterier, spannmålstorkar, kvarnar och mejerier) är det svårt att bibehålla en produktion i hela landet. Genom samarbete mellan lantbrukare, myndigheter, regioner, konsumenter och förädling, kan distributionsnätverk för ekologiska produkter utvecklas för att bli mer robusta.

Styrkor och utmaningar

Många utmaningar är gemensamma för hela det svenska lantbruket som till exempel beroendet av fossila drivmedel och en geografiskt ojämnt fördelad livsmedelsproduktion i landet. Andra styrkor och utmaningar gäller mer specifikt för den ekologiska

produktionen. En ofta omnämnd svaghet med ekologisk produktion är den lägre avkastningen. Studier har dock visat att ekologisk produktion kan försörja både Norden och hela världen, men då på villkoret att även andra delar av livsmedelssystemet förändras, till exempel att matsvinnet minskar och att mindre mängd av de odlade grödorna används till djurfoder. En minskad animalieproduktion, kan dock leda till utmaningar då tillgången till stallgödsel minskar. Behovet av kretslopp mellan stad och land skulle öka.

Liksom allt lantbruk har även det ekologiska lantbruket gått mot ökad specialisering, vilket kan öka sårbarheten vid vissa typer av kriser.

Ekologisk djurproduktion

De specifika styrkorna som identifierats för ekologisk djurproduktion varierar delvis mellan olika djurslag. Målsättningen att balansera djurhållningen i förhållande till foderareal gäller alla djurslag, vilket är positivt för hushållning med växtnäring och ger lägre sårbarhet i foderförsörjningen. Nötkreatur dominerar inom svensk ekologisk djurhållning, vilket beror på att idisslare lämpar sig väl för att omvandla vallfoder och bete till animaliska produkter. Vallen är Sveriges viktigaste och största gröda och en betydelsefull faktor för bördiga jordar.

Med undantag för äggproduktion utgör ekologisk gris- och fjäderfäproduktion en relativt lite andel av marknaden i Sverige. Fodret är dyrt och dessutom finns stora utmaningar inom gris- och fjäderfäproduktion om konventionell stordrift ska läggas om till ekologisk produktion och samtidigt nå krav om utevistelse och lokal foderförsörjning. Den stora dominansen av nötkreatur i ekologisk produktion skapar en försörjningstrygghet i händelse av kris då det går att få fram vallfoder och bete i hela Sverige med låga krav på insatsmedel.

Låg djurtäthet: Den ekologiska driften har höga krav på självförsörjningsgrad på foder och tillgång till bete vilket minskar djurtätheten. Det leder till ett mindre behov av insatsvaror och lägre risk för spridning av sjukdomar än i system med högre djurtäthet.

Mindre beroende av syntetiska aminosyror:

Ekologiska producenter använder inte syntetiska aminosyror, vilket minskar importberoendet. Detta är dock en utmaning inom äggproduktionen där bristen på aminosyran metionin i många foderråvaror gjort att dagens ekologiska äggproducenter använder fiskmjöl i fodret. Dessutom används importerade vitaminer och mineraler även inom den ekologiska produktionen.

Förebyggande djurhälsa: Regelverken för den ekologiska djurhållningen tillåter inte medicinering i förebyggande syfte. I stället läggs fokus på förebyggande djurhälsoarbete, vilket bland annat har fördelen att risken för resistensproblematik minskar. Det förebyggande hälsoarbetet kan till exempel handla om betesrotation för att undvika parasiter eller om tillgång till grovfoder för grisar och fjäderfän, vilket är gynnsamt för mag-tarmsystemet. Användning av lokala raser och avelslinjer uppmuntras i det ekologiska regelverket. Dessa djur är väl anpassade till svenska förhållanden, men tillväxten är ofta något långsammare.

Utevistelse: Tillgång till utevistelse ökar möjligheten till ett naturligt beteende för djuren och bete på naturbetesmarker har en positiv påverkan på biodiversiteten. Utevistelsen kan också vara betydelsefull ur beredskapssynpunkt då strömbrott har stor påverkan på ventilation och utfodring. Möjligheten till betesdrift är dessutom en styrka vid såväl tillfälliga som långvariga problem med foderleveranser.

Forts. på sista sidan...

FOTO: JANNIE HAGMAN, SLU

REKOMMENDATIONER

▪ Stöd och stimulans för ekologisk produktion

Struktur och kunskap: Ekologisk produktion är en del av mångfalden inom svensk livsmedelsproduktion och bör stimuleras för att bibehålla en diversifierad lantbruksstruktur på nationell nivå. Kunskapen som byggts upp inom den ekologiska produktionen bör underhållas för att underlätta kunskapsöverföring till övriga lantbruket och bidra till ökad beredskap. Ekologisk produktion bör få fortsatt stöd genom ekonomiska incitament för att upprätthålla och utveckla en hög självförsörjningsgrad och ytterligare minska beroendet av importerade insatsvaror.

Biologisk mångfald och ekosystemtjänster: En ökad biologisk mångfald, som ekologisk produktion bidrar till, är en förutsättning för att bedriva ett resiliellt jordbruk och upprätthålla ett fungerande ekosystem. Hållbarhet och livsmedelsberedskap bör ses som kollektiva nyttigheter som kräver samhälleligt stöd. Den ekologiska produktionen kan bidra till ökad resiliens och hållbarhet, men det krävs långsiktiga strategier och stöd för att övervinna de utmaningar som finns.

▪ Stärk den inhemska produktionen

Utsäde och gödselmedel: Det är nödvändigt med stöd till forskning och utveckling av inhemsk, eller nordisk, produktion av ekologiskt utsäde och kretsloppsbaseade gödselmedel som kan godkännas för ekologisk produktion för att minska beroendet av importerade insatsvaror.

Vitaminer och mineraler: För att minska beroendet av importerade vitaminer och mineraler i foder bör beslutsfattare stödja utvecklingen av inhemsk eller nordisk produktion.

Lokal och regional livsmedelsförädling: För att minska sårbarheten i förädlingsledet bör utvecklingen av lokal och regional livsmedelsförädling stödjas. Detta gäller till exempel slakterier, spannmålstorkar, kvarnar och mejerier. Ett styrmedel kan vara att uppmuntra kommunal och regional upphandling av livsmedel som producerats lokalt och ekologiskt. Det kan förbättra förutsättningar för livsmedelsberedskap i hela landet.

▪ Satsa på forskning och utveckling

Primärproduktion och marknad: Om ekologisk produktion ska fortsätta vara en spjutspets för hållbar matproduktion och ett ännu vassare verktyg för en stärkt livsmedelsberedskap behövs också en fortsatt satsning på forskning och utvecklingsarbete inom ekologiskt lantbruk och ekologisk mat. Detta kan inkludera ekonomiskt stöd till forskningsprojekt och samarbete med relevanta aktörer för att utveckla nya metoder och tekniker för ekologisk produktion samt robusta företagsmodeller.

Växtförädling och avel för robusthet: För att hantera nya, så väl som befintliga, sjukdomar och skadedjur bör forskning och utveckling stödjas. Det handlar till exempel om robusta sorter med god resistens och djur med bra foderutnyttjande anpassade till ekologisk produktion. Detta kan inkludera ekonomiskt stöd till växtförädlings- och avelsprojekt och samarbete mellan olika forskningsinstitutioner.

Ekologisk växtodling (inklusive hortikulturell odling)

Ekologisk växtodling i fält använder inte mineralgödsel eller kemiska bekämpningsmedel. I stället tillgodoses växtnäringsbehovet främst genom biologisk kvävefixering med odling av baljväxter, samt med tillförsel av stallgödsel. Ekologiska djurgårdar har krav på att anpassa sin djurhållning till den växtodlingsareal som gården har att tillgå. Förebyggande åtgärder så som en välplanerad växtföljd hjälper till att förebygga växtsjukdomar och ogräs. En mindre del gödselmedel baseras på kretsloppsprodukter från livsmedelsindustrin.

Mindre beroende av inköpta gödselmedel: Att ekologisk växtodling inte använder mineralgödsel är en stor fördel vid störningar i distributionen eftersom den huvudsakliga växtnäringsförsörjningen kommer från biologisk kvävefixering och stallgödsel. En svaghet är att den ekologiska produktionen är beroende av en del konventionell gödsel. I en bristsituation skulle den resursen troligen användas på den konventionella gården. Många inköpta gödningsmedel som används i ekologisk odling, produceras i Sverige och baseras på restprodukter från livsmedelsindustrin. En stor del av råvarorna är dock inte från Sverige, men det skulle kunna ändras vid ett krisscenario som kräver det. Hortikulturella företag använder i vissa fall egenproducerade lokala resurser så som nässelvatten och olika typer av kompost.

Hög mullhalt och god markstruktur: Ekologiska odlingsmarker med vall och baljväxter i växtföljden har ofta hög mullhalt och god markstruktur, vilket ger en välfungerande infiltration av nederbörd och ökar motståndskraften mot torka.

Gröd- och sortval samt utsäde: Inom ekologisk växtodling används företrädesvis växtsorter med god resistens mot sjukdomar. Kulturspannmål, som oftast odlas ekologiskt, har djupväxande rötter och starkt näringsutnyttjande vilket gör dem mer motståndskraftiga mot extremväder så som torka. För spannmål och vallväxter finns inhemsk ekologisk utsädesodling och erfarenheter av egenproducerat utsäde på gårdar. För köksväxter saknas detta nästan helt.

Begränsad användning av bekämpningsmedel: Ekologisk produktion använder få eller inga bekämpningsmedel, vilket minskar känsligheten för störningar i distributionen av dessa preparat. Ekologiska odlare har också stor erfarenhet av förebyggande växtskyddsmetoder, vilket utgör grunden i integrerat växtskydd som alla lantbruk oavsett produktionsform ska tillämpa i EU.

Biologisk mångfald: Den högre diversiteten av odlade och vilda växter i ekologisk odling, samt avsaknaden av kemisk bekämpning, bidrar till en rikare biologisk mångfald. Det i sin tur stärker resiliensen i ekosystemet.

Referenser

En fullständig referenslista finns i rapporten: Råberg, T. *et al.* 2025. Beredskap inom ekologisk livsmedelsproduktion. SLU Ekologisk produktion och konsumtion (Epok). Uppsala 2025.

Rapporten laddas ned på www.slu.se/ekoberedskap

Författare

Tora Råberg, RISE; Niels Andresen, HIR Skåne; Karin Gerhardt, SLU; Ola Lundin, SLU; Rafaelle Reumeaux, SLU; Anna Karin Rosberg, SLU; Johanna Spångberg, SLU; Maria Tunberg, RISE; Karin Ullvén, SLU & Torun Wallgren, SLU.

Layout: Karin Ullvén.

SLU Ekologisk produktion och konsumtion (Epok)

SLU Ekologisk produktion och konsumtion (Epok) vid Sveriges lantbruksuniversitet arbetar med kunskapsförmedling och kommunikation samt initiering och samordning av forskning och utbildning om ekologiskt lantbruk och ekologisk mat.

🌐 www.slu.se/epok, www.ekofakta.se

✉ epok@slu.se